

Крамарев Г. В.

ПРОЕКТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Розглянуто напрямки й методи інноваційного розвитку альтернативної енергетики нафтогазовими компаніями в умовах реалізації стратегій сталого розвитку. Обґрунтовано, що однією з фінансово-організаційних форм такої стратегії може бути проектне фінансування, що значною мірою диверсифікує можливі ризики, дозволить забезпечити значні обсяги інвестування шляхом залучення стратегічних інвесторів, одним із яких виступає держава.

Ключові слова: проектне фінансування, клімат, «зелена економіка», альтернативна енергетика, інновації, інвестиції

Бібл.: 6.

Крамарев Геннадій Віталійович – голова правління, ВАТ «Український нафтогазовий інститут» (Кудрявський узвіз, 7, Київ, 4053, Україна)

Email: kramarev@ukrngi.com

УДК 336.774

Крамарев Г. В.

ПРОЕКТНОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ СЦЕНАРИЕВ РАЗВИТИЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ

Рассмотрены направления и методы инновационного развития альтернативной энергетики нефтегазовыми компаниями в условиях реализации стратегий устойчивого развития. Обосновано, что одной из финансово-организационных форм такой стратегии может быть проектное финансирование, которое в значительной мере диверсифицирует возможные риски, позволяет обеспечить огромные объемы инвестирования путем привлечения стратегических инвесторов, одним из которых выступает государство.

Ключевые слова: проектное финансирование, климат, «зеленая экономика», альтернативная энергетика, инновации, инвестиции

Библ.: 6.

Крамарев Геннадий Витальевич – председатель правления, ОАО «Украинский нефтегазовый институт» (Кудрявский спуск, 7, Киев, 4053, Украина)

Email: kramarev@ukrngi.com

UDC 336.774

Kramarev G. V.

PROJECT FINANCE IN CARRYING OUT INNOVATIVE ALTERNATIVE ENERGY DEVELOPMENT

The directions and methods of implementation of innovative development of alternative energy by oil and gas companies as a way of establishing in the implementation of sustainable development strategies. Project financing is proved to be one of the financial and organizational forms of such a strategy, which greatly diversify the possible risks, allowing involvement of large amount of strategic investors, including the state.

Keywords: project finance, climate, «green economy», alternative energy, innovation and investment

Bibl.: 6.

Kramarev Gennadiy V. – Chairman of the Board, Ukrainian Oil and Gas Institute (Kudryavskyy uzviz, 7, Kyiv, 4053, Ukraine)

Email: kramarev@ukrngi.com

Функціонування нафтогазової галузі в умовах посилення світової конкуренції за вуглеводневі енергетичні ресурси, що вичерпуються і не відтворюються, передбачає пошук альтернативних джерел енергії, розробку і впровадження сучасних екологічних технологій виробництва, що сприятимуть модернізації галузі та забезпеченню охорони довкілля. Це потребує розвиненого міжнародного обміну технологіями, створення спільної інфраструктури; обміну послугами інженерингового характеру, спільних організаційних та фінансових структур управління, джерел фінансування тощо. Особливу роль при формуванні нових пріоритетів сталого розвитку відіграють глобальні проблеми людства – екологічні, природоохоронні, енергетичні, охорони здоров'я тощо, розв'язання яких має довгостроковий характер. Тому їхнє вирішення потребує значних інвестиційних ресурсів і є неможливим без участі у проектах багатьох країн світу. Так, сучасні нафтогазові морські платформи з відповідним устаткуванням коштують у доларовому еквіваленті близько одного мільярду і більше. Тому таке

обладнання нафтогазові компанії купують досить часто для спільного використання і лише для реалізації особливо важливих стратегічних інвестиційних проектів, які можуть привести до суттєвого збільшення нафто- та газовидобутку. На середніх та малих за запасами родовищах використовують старе обладнання, ремонтуючи його та доводячи до рівня конкретних потреб власними силами. Зрозуміло, що за цих умов не йдеться про інноваційні сценарії розвитку. Однак в структурі великих нафтогазових компаній починають створюватись наукові відділи та департаменти, які мають на меті освоєння нових джерел альтернативної енергетики, у зв'язку з чим особливого значення набуває вивчення та обґрунтування нових методів та джерел фінансування й реалізації вищезазначених проектів. Останнє й визначає актуальність зазначеної теми.

Міжурядова експертна група з кліматичних змін (IPCC) офіційно опублікувала спеціальну доповідь, присвячену поновлюваним джерелам енергії і їхній ролі в «зеленому» майбутньому планети, основною ідеєю якої визнано, що за

умови продуманої підтримки на державному рівні програм розвитку альтернативної енергетики до 2050 року майже 80% сукупного світового енергоспоживання будуть становити поновлювані джерела [1]. Саме державна політика, а не відносна доступність чи ефективність будь-яких видів ресурсів буде остаточно визначати динаміку розвитку сектора альтернативної енергетики в найближчі десятиліття.

За даними Міжнародного агентства з поновлюваних джерел енергії (IPEA), тільки за минулий рік сукупні світові інвестиції в розвиток альтернативної енергетики зросли з 186 млрд до 243 млрд доларів, причому 30% цього приросту припадало на частку Китаю. У той же час, відповідно до оцінок IPCC, для подальшого стійкого розвитку цієї галузі будуть потрібні більш серйозні фінансові вливання: вже до 2020 року необхідно буде спільно вкласти в альтернативну енергетику близько 1,5 трлн доларів, а ще через десять років ця сума може зрости до 7,2 трлн доларів.

В опублікованій доповіді основну увагу приділено п'яти перспективним видам поновлюваних джерел енергії: біоенергетиці, сонячній, геотермальній, гідроелектроенергетиці (включаючи водні ресурси Світового океану), а також вітрової енергетиці. Атомну енергетику в доповіді взагалі виключено з розгляду в якості альтернативної.

За підсумками 2008 року, загальна частка поновлюваних джерел енергії в глобальному енергобалансі (без обліку спалювання традиційної біомаси, насамперед – деревини) становила лише близько 7%. Експерти IPCC розглянули в цілому 164 сценарії можливого майбутнього альтернативної енергетики. Відповідно до їхніх прогнозів, можливе зростання частки альтернативної енергетики до 2050 року перебуває в діапазоні від трикратного більш ніж до десятикратного в порівнянні з поточним і жоден з видів поновлюваних джерел не буде при цьому домінувати, хоча три головних напрямки росту цілком очевидні – біоенергетика, сонячна й вітрова енергетика. Втім, експерти констатували, що, відповідно до більшості розглянутих сценаріїв, частка вичерпаного палива в глобальному енергобалансі протягом найближчих декількох десятиліть залишатиметься значною.

Незважаючи на масштабність необхідних обсягів коштів для фінансування сталого економічного зростання, вони можуть бути мобілізовані через зважену державну політику і інноваційні фінансові механізми. Стрімке зростання ринків капіталу, орієнтація цих ринків на «зелені технології», еволюція ринків країн, що розвиваються в напрямку сучасних фінансових інструментів (мікрофінансування та фінансування в рамках Кіотського протоколу, створення фондів стимулювання «зеленого» (природоохоронного) розвитку, які було започатковано у відповідь на економічний спад останніх років, відкривають широкі можливості для необхідного фінансування глобальної структурної трансформації економіки у напрямі сталого розвитку. Однак ці потоки недостатньо великі, якщо порівнювати з необхідними обсягами коштів, які слід мобілізувати для якомога швидшого впровадження концепції сталого розвитку в глобальному масштабі. Для такої трансформації необхідні ресурси, що зосереджені в управлінні довгостроковими інвесторами, насамперед державними фінан-

совими інститутами, банками розвитку, фондами суверенного добробуту, а також деякими пенсійними фондами та страховими компаніями, чії зобов'язання не обмежуються короткостроковими орієнтирами.

На сьогодні не існує чіткого розуміння, скільки необхідно ресурсів для переорієнтації всієї економіки на шлях сталого розвитку, проте існує консенсус, що ці обсяги дуже значні. За підрахунками UNEP (United Nations Environment Programme), заснованими на потребах в інвестиціях ключових секторів економіки для забезпечення сталого розвитку, необхідні інвестиції у обсязі від 1,05 до 2,59 трлн дол. США щорічно [2].

Потребують вирішення проблеми фінансування інфраструктурних інноваційних проектів, які зазвичай належать до високовартісних та ризикових. Тому обґрунтування та пошук ефективних шляхів та джерел фінансування таких проектів є актуальною організаційно-економічною проблемою. Як показує світова практика, в країнах, що досягли конкретних успіхів у розбудові інноваційної економіки, проблеми організації та фінансового забезпечення були значною мірою вирішені шляхом трансформування економічної системи під впливом як ринкових механізмів, так і виникнення нових організаційних форм освоєння інновацій – венчурного капіталу, малого інноваційного підприємництва, активної політики державної підтримки.

Державне фінансування необхідне для початкового поштовху у економічній трансформації на шляху до сталого розвитку. Важливість державного регулювання у такому фінансуванні була продемонстрована у пакетах фіскального стимулювання, які були ініційовані країнами G-20 у відповідь на глобальну економічну кризу у 2008 р. Наприклад, на останню п'ятирічку китайський уряд запланував інвестувати 468 млрд дол. США у «зелені» сектори економіки, порівняно з 211 млрд дол. США, які були проінвестовані в 2006–2011 роках. Ці інвестиції підуть на переробку відходів і їхнє повторне використання, чисті технології і поновлювальну енергетику. Зважаючи на обсяги інвестицій, які Китай спрямовує на захист навколишнього середовища, експерти прогнозують зростання цього сектору в середньому на 15–20% на рік. Загальний оборот досягне 743 млрд дол. США впродовж наступних п'яти років (в 2010 р. він становив 166 млрд дол. США). Мультиплікативний ефект від цього зростання очікується у 8–10 разів більшим за аналогічні ефекти у інших галузях промисловості [4].

На глобальному рівні необхідна поява нових механізмів фінансування «зелених» інвестиційних проектів, до яких належать і проекти з освоєння альтернативної енергетики. На кліматичній конференції у мексиканському місті Канкун у 2010 р. було започатковано процес створення «Зеленого кліматичного фонду ООН» як глобального механізму для фінансування трансформації світової економіки в економіку з низькими викидами CO₂ і домінуванням «зелених» технологій виробництва. З метою отримання значного і амбітного внеску в глобальні зусилля щодо досягнення цілей, поставлених міжнародним співтовариством у боротьбі зі зміною клімату, у грудні 2011 року в Дурбані,

Південна Африка, на Конференції Сторін Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (РКЗК ООН) був остаточно створений Зелений кліматичний фонд ООН. В контексті сталого розвитку Фонд має сприяти використанню коштів у напрямку до низького рівня викидів та протидії щодо зміни клімату через надання підтримки країнам, що розвиваються, з метою обмеження або скорочення викидів парникових газів та адаптації до наслідків зміни клімату. Фонд буде забезпечувати спрощення і поліпшення доступу до фінансування програм зміни клімату в країнах, що розвиваються, у тому числі шляхом прямого доступу на базі орієнтованого на країну підходу.

Зелений кліматичний фонд ООН буде управлятися і контролюватися 24-ма членами Ради. Він визначений, як оперативний орган фінансового механізму РКЗК ООН. Серед шести країн, які запрошували Тимчасовий секретаріат Зеленого кліматичного фонду розміститися на їхній території (Німеччина, Мексика, Намібія, Польща, Швейцарія, Республіка Корея), перевагу було надано останній.

За результатами конференції було прийнято рішення про початок фінансування розвиненими країнами країн, що розвиваються, у розмірі 30 млрд дол. США для відповідних кроків у напрямі «зеленої» економіки до 2012 р. Згідно із планом, країни намагатимуться збирати у подальшому до 2020 р. 100 млрд дол. США на рік.

Роль таких інституцій у підтримці трансформації в напрямку «зеленої» економіки може і надалі бути посилена. Наприклад, вони можуть прийняти за мету програму підтримки розвитку «зеленої» економіки і поєднати її із специфічним показником, таким як CO₂, зменшення шкідливих викидів, доступу до води і покращення санітарних умов, просування ідеї біорізноманіття, окрім ідеї зменшення бідності. Вони також можуть заміряти ефект від їхньої діяльності через ефект на зміни клімату, втрати біорізноманіття. Крім того, такі інституції також можуть впливати на природу інвестування і державного фінансування через договори кредитування і перевірку благонадійності фінансового стану компанії у своїх кредитних операціях. Вони можуть спільно розробити стандартні протоколи оцінювання благонадійності фінансового стану компанії з точки зору її належності до «зеленої» економіки в тих галузях, на які вони мають прямий і сильний вплив: муніципальні фінанси, транспорт, енергетика. Вже натеper зрозуміло, що у банківському, інвестиційному і страховому секторах – ключових для фінансової системи – необхідні значні зміни у філософії, культурі, стратегії і підходах до інвестування, насамперед щодо ідеології вкладання на короткі терміни, якщо на меті переорієнтація фінансових потоків для прискорення змін у напрямку «зеленої» економіки.

Останнім часом при вирішенні питань залучення інвестиційних ресурсів у великі проекти в енергетиці добре зарекомендувало себе проектне фінансування. В першу чергу це стосується освоєння нових альтернативних джерел енергії та інфраструктурних проектів, які потребують значних інвестицій і є інноваційними за визначенням.

Проектне фінансування – це фінансування довгострокових проектів розвитку інфраструктури, промисловості

з використанням специфічних фінансових інструментів, з відсутнім або обмеженим регресом. У результаті позиківі й власні кошти, що використовуються для фінансування проекту, повертаються за рахунок грошових потоків, забезпечених його реалізацією. Тобто, проектне фінансування – це така структура запозичень, повернення коштів при якій базується на першочерговому використанні накопичених проектом грошових потоків, а всі активи, права й вигоди виступають як коштовні папери вторинного ринку та, у свою чергу, використовуються як забезпечення. Даний спосіб фінансування проектів припускає, що у випадку невдачі кредитори мають обмежене право переказу на позичальника відповідальності за погашення кредиту (звичайно дане право обмежене вартістю майна, створеного за рахунок позикових засобів у ході реалізації проекту). В основу проектного фінансування покладена ідея фінансування за рахунок доходів, які принесе проект у майбутньому. Таким чином, проектне фінансування дозволяє компаніям істотно знизити витрати по розвитку підприємства за рахунок одержання порівняно недорогих інвестиційних кредитів.

Центральним документом при розгляді проекту кредитором є бізнес-план, у якому дуже важливо правильно відобразити всі переваги проекту, обґрунтувати економічний ефект й усвідомити проектні ризики. Докладний бізнес-план повинен містити опис ринку, суть проекту, його вартість і передбачувану структуру фінансування, тобто співвідношення власних і позикових коштів. Також у бізнес-плані прописується фінансова модель із розрахунком потоку коштів по проекту. Економічна ефективність проекту виражається в здатності клієнта й проекту забезпечити достатній приплив коштів, що дозволяє навіть при несприятливому сценарії обслуговувати й погашати кредит. Однією з гарантій такого поділу ризиків вважається можливість ініціатора проекту виступити в якості одного з його співінвесторів. Частка участі компанії в капіталі повинна складати не менш 20-30% вартості проекту. Якщо ж власних засобів немає, банк, як правило, рекомендує збільшити статутний капітал за рахунок залучення нових акціонерів у проектну компанію або сам стає акціонером, якщо проект відповідає його інвестиційній політиці.

З 100 проектів не більше 10% відбираються для подальшого аналізу й лише 2-3% одержують фінансування й доходять до реалізації. Банки віддають перевагу тим проектам, де є можливість регресу на поточну діяльність ініціатора проекту. Причому поточна діяльність повинна сприяти поверненню кредиту, якщо реалізація проекту за якими-сь причинами зривається або проект не виходить на заплановані показники. Звідси й основні вимоги до клієнтів: стійкий фінансовий стан і можливість за рахунок поточної діяльності повернути отриманий кредит. Банки віддають перевагу проектам, пов'язаним із придбанням імпортного устаткування, тому що під такі проекти можна залучити дешеві довгострокові кредити від західних банків. Венчурне проектне фінансування, тобто інвестування в реалізацію лише запропонованою компанією ідеї, – досить ризикований вид фінансування. Фінансування розширення діючого

бізнесу, наприклад, придбання сучасних технологій, більш цікаво для банків – у такому випадку саме виробництво може виступати заставою.

Проектне фінансування неможливо без наявності конкретного проекту, досягнення заданих показників ефективності якого є кінцевою метою даної операції. При цьому юридичне й організаційне відокремлення проекту визначає характер відносин між його учасниками. Зокрема, як правило, забезпечується самостійність проектною компанією. Це може бути як знову створювана юридична особа, так і підрозділ іншої, відмінної від ініціатора проекту, фірми. Таким чином, проект, з одного боку, припускає одержання запланованого прибутку, а з іншого – залучення й використання фінансових ресурсів. При цьому ініціатор проекту обмежує свою участь у реалізації проекту, прагнучи до мінімізації своєї відповідальності й спрощенню відносин з партнерами. З урахуванням виявлених ознак проектне фінансування можна визначити як діяльність по перерозподілу капіталу за допомогою комплексу інвестиційних інструментів, спрямованих на організацію співробітництва з метою фінансування економічно відособленого проекту, при якій інвестори приймають на себе основну частку ризиків, зв'язаних зі здатністю самого проекту генерувати грошові потоки в майбутньому.

Застосування проектного фінансування підвищує доступність ресурсів з міжнародних ринків кредитних капіталів. Активному застосуванню проектного фінансування сприяв розвиток світового фінансового ринку. На частку США в 2005 р. доводилося 13 млрд дол. запозичень для проектного фінансування [6], причому найбільш активною була галузь енергетики. Частка цієї галузі складала 49,4% загального обсягу запозичень, або 10,4 млрд дол. Другою тут була нафтогазова галузь із 4,1 млрд дол., або 19,5% ринку.

Коли йдеться про великі проекти, єдиного джерела фінансування буває недостатньо. Для фінансування інвестиційного проекту західні банки звичайно створюють очолюваний менеджером банківський консорціум, учасники якого розподіляють між собою ризики. У результаті стає можливим збільшити не тільки розміри кредитів і розподілити ризики, але й створити таке об'єднання кредитних інститутів, що найбільшою мірою вигідно для кредитування того або іншого великого об'єкта.

Важливе місце в проектному фінансуванні належить державі. Вона не тільки бере активну участь у фінансуванні й страхуванні інвестиційних проектів, але й здійснює рефінансування експортних кредитів, бере участь у змішаному кредитуванні, у субсидюванні пільгових відсоткових ста-

вок. Значну роль у цьому грають державні й напівдержавні кредитно-фінансові інститути. Ці інститути видають гарантії на користь кредиторів, що покривають комерційні й політичні ризики.

Таким чином, проектне фінансування застосовується сьогодні в енергетиці достатньо обмежено: при видобутку корисних копалин, нафто-газопереробній промисловості, при реалізації інноваційних проектів з освоєння альтернативних джерел енергії та інфраструктурних проектів. В Україні воно взагалі має обмежене застосування. За межами проектного фінансування дотепер залишається виробництво товарів народного споживання та наукомісткі галузі, що спричинене відсутністю навичок і досвіду в аналізі інвестиційних проектів та непривабливим інвестиційним кліматом в Україні.

Для розширення сфери його застосування слід передбачити наступні заходи:

- підсилити як практичні, так і теоретичні дослідження щодо освоєння проектного кредитування як нового виду фінансових послуг;
- удосконалити законодавчу й нормативну базу для більш широкого впровадження проектного кредитування, зокрема :
 - а) звільнити від ПДВ інвестиції в проекти;
 - б) передбачити механізм включення в собівартість виплат по довгострокових і середньострокових кредитах;
 - в) стимулювати банки, що беруть участь у проектах, шляхом надання податкових пільг.

Реалізація цих заходів забезпечить зростання інвестиційної привабливості довгострокових інноваційних проектів для інвесторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тигран Оганесян. 164 энергетических сценария / Эксперт. – № 19, 16 мая 2011. – С. 64.
2. UNEP, 2011, Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication – A Synthesis for Policy Makers, www.unep.org/greeneconomy
3. Barbier Edward. Green Stimulus, Green Recovery and Global Imbalances. *World Economics* (2010) 11 (2): стр. 149–175.
4. Annual Report 2009. Beijing: China Development Bank Corporation (2010), стр. 55.
5. Birman S. Russian Services Firm Sees Rapid Growth as «Easy Oil» Ends” // *International Oil Daily*. – 24.
6. Суэтин А. А. Проектное финансирование / *Бизнес и банки*. – 11 октября 2006.